

УДК [378+37.02]:005

Осадченко Інна Іванівна, канд. пед. наук, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ»

Анотація. У статті шляхом аналізу різнобічних методологічних підходів до досліджуваного явища визначена сутність поняття «технологія навчання» як процесуально-дієвого складника дидактичної системи, завдяки якому реалізується гарантований рівень очікуваного результату шляхом відтворюваності поетапних дій за умови компетентності педагога, детальної розробки та функціонування інших складників процесу навчання.

Ключові слова: технологія навчання; методологічні підходи; дидактичний підхід; системний підхід; технологічний підхід.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ»

Аннотация. В статье путем анализа разносторонних методологических подходов к исследуемому явлению определена сущность понятия «технология обучения» как процессуально-действенной составляющей дидактической системы, благодаря которой реализуется гарантированный уровень желаемого результата путем воспроизведения поэтапных действий при условии компетентности педагога, детальной разработки и функционирования других составляющих процесса обучения.

Ключевые слова: технология образования; методологические подходы; дидактический подход; системный подход; технологический подход.

THE METHODOLOGICAL APPROACH TO UNDERSTANDING THE ESSENCE OF DEFINITION «THE TECHNOLOGY OF TRAINING»

Summary. In the article by means of analysis many-sided methodological approaches of researching fact determined the essence of definition “the technology of training ” as legal-acted component of didactic system, owing to realized guaranteed level of expected result by means of reproducing by stage actions under circumstance of teacher’s competent, detail working and function another components the process of education.

Key-words: the technology of training, the methodological approaches, the didactic approach, the system approach, the technological approach.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дефініції дидактичних категорій «педагогічна технологія» та «технологія навчання», їх взаємозалежність – на сьогодні досить актуальне питання. Загальний аналіз наукових джерел демонструє, що науковці серед усіх категорій дидактики (теорій, концепцій,

видів, типів навчання тощо) найбільше називають поняття «технологія навчання», тому ми можемо знайти не одну працю, де аналізується не концепція, теорія тощо, а саме технологія навчання. Однак, попри «модність», актуальність та сучасність поняття «технологія», більшість педагогів досі вживають його «заради уживання», а не за сутнісною необхідністю, про що свідчать результати проведеного нами анкетування: 40 % респондентів констатували, що не розуміють значення терміну «технологія навчання», а 35 % – дали вельми нечітке його визначення.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. У наукових роботах термін «педагогічна технологія» у розумінні або навчальної, або освітньої технології вживається також виправдано, оскільки у жодному словниковому виданні немає чіткого розмежування цих понять і жодна ґрунтовна наукова робота не присвячена власне цій проблемі дослідження. Отож, питання розмежування понять «технологія освіти», «педагогічна технологія», «технологія навчання» досі залишається відкритим.

Так, В. Саблін, С. Слаква вважають, що оскільки будь-яка технологія – проміжна ланка між певною наукою та відповідним виробництвом, то у педагогіці така ланка – технологія навчання, представляючи собою певну проекцію теорії навчання на діяльність педагогів та тих, кого навчають [12, с. 108].

В. Головенкін припускає, що терміни дидактика і технологія навчання – різні визначення одного поняття, але різниця в тому, що дидактика – це теорія навчання в цілому, а технологія навчання – це окреме науково обґрунтоване, спеціально організоване навчання для досягнення конкретної реально поставленої навчальної мети. В умовах технології навчання ставиться не просто загальна мета (наприклад, формування особистості учня), а розробляється науково обґрунтована конкретна поетапна мета, з урахуванням змісту, способів і засобів її оптимального досягнення [2]. Фактично, науковці [2; 12, с. 108] повністю ототожнюють поняття «технологія навчання» та «теорія навчання» (дидактика), що нам особливо імпонує з точки зору предмета нашого дослідження (дидактичні аспекти застосування технологій навчання).

У своєму дослідженні будемо вживати термін «технологія навчання», виходячи з того, що акцентуємо увагу на виокремленні дидактичних (теоретично навчальних) її аспектах. Надалі вважатимемо правомірною категорійну ієрархію бінарних понять у такій послідовності (від більшого до меншого): технологія освіти (освітня технологія) → педагогічна технологія → технологія навчання.

Теоретичні засади технології навчання висвітлені у роботах К. Баханова, В. Головенкіна, Б. Голуба, П. Гусака, І. Дичківської, О. Дубасенюк, М. Лазарєва, О. Пехоти, О. Пометун, В. Сабліна, С. Слакви, С. Смірнова, М. Фіцули, В. Ягупова та ін. Незважаючи на достатню кількість наукових робіт, присвячених означеній темі, залишається відкритим питання сутнісної характеристики поняття «технологія навчання»: неоднотайність наукових поглядів спричинює тлумачення терміну з точки зору різних методологічних підходів.

Формулювання мети та завдань статті. Відтак, звернемося до різнобічного тлумачення поняття «технологія навчання», виокремлюючи ключові методологічні підходи та на їх основі з'ясуємо сутність цієї дидактичної категорії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно із рекомендаціями ЮНЕСКО технологія навчання – системний підхід організації та здійснення загалом процесу викладання й засвоєння знань з урахуванням технічних, людських ресурсів та їх взаємодії [14, с. 273–274].

А. Остапенко під терміном «технологія навчання» розглядає універсальну, легковідтворювану оптимальну послідовність *«навчальних ситуацій, необхідну для гарантованого, природовідповідного досягнення тієї чи тієї навчальної цілі»* [7, с. 258]. У зазначеному вбачаємо технологічний (відтворюваність та послідовність) та дидактичний (гарантоване досягнення навчальних цілей) підходи.

З точки зору дидактичного підходу науковці визначають такі переваги застосування технологій у навчанні:

- підвищується продуктивність праці педагога;

- контроль результативності навчання тих, хто навчається, дозволяє навчати у відповідності з індивідуальними можливостями та складом характеру кожного;

- педагогом приділяється більше часу питанням індивідуального та особистісного розвитку тих, хто навчається, завдяки перекладенню основної функції навчання на засоби навчання;

- застосування об'єктивних методів контролю дає можливість знизити роль суб'єктивного фактору при проведенні контролю, оскільки мета визначається надзвичайно точно (діагностично);

- знижується залежність результату навчання від рівня кваліфікації педагога;

- створюються передумови для розв'язання проблеми наступності програм шкільного та професійного навчання [9, с. 407–408].

Водночас, із твердженням про те, що в умовах технології навчання «знижується залежність результату навчання від рівня кваліфікації педагога», не погоджуємося, адже, як обґрунтовано нами у попередніх публікаціях, саме від педагога залежить технологізація навчання, тобто переведення методики навчання на вищий – технологічний рівень.

Діагностичне цілепокладання і результативність, алгоритмізованість і проєктованість, цілісність і керованість, коригованість, тобто, керування дидактичним процесом проєктування й відтворення навчального циклу, вважається, на думку В. Ягупова, технологією навчання [13, с. 268]. Як бачимо, дослідник розглядає технологію навчання з точки зору системного (цілісність) та технологічного (алгоритмізованість, проєктованість і коригованість) підходів.

Проте, аналіз наукових джерел (П. Гусак, В. Загвязинський, А. Коржуєв, О. Пометун, В. Попков, В. Саблін, С. Слаквa) дає нам підстави вважати, що переважно науковці розглядають технологію навчання з точки зору єдності трьох основних підходів:

- системного, при якому технологія навчання аналізується і як окрема система, і як складник макроявища, яким вважаємо дидактичну систему у контексті

дидактичної парадигми; визначається внутрішня організація, структура та компоненти дидактичної системи як загальної категорії та окремої технології навчання як конкретного дидактичного явища; з'ясовується ієрархія дидактичних категорій та місце технології навчання серед них; встановлюється взаємозалежність, взаємообумовленість (інтегративність) технології навчання з іншими дидактичними категоріями; виокремлюється зовнішня обумовленість (дидактичні умови) ефективності застосування певної технології навчання у практиці закладів освіти;

- технологічного, при якому звертається увага на спрямування на досягнення гарантованих результатів, на високоефективне навчання; передбачення повідомлення знань і формування методів (способів) дій за зразком; вираження соціально-інженерного мислення в педагогіці, проєкція технократичної наукової свідомості на сферу освіти; системність, науковість, відтворюваність, ефективність, якість та вмотивованість, новизна, алгоритмічність, можливість тиражування, переносу у нові умови тощо; застосування педагогами відповідних засобів навчання тощо;
- дидактичного, при якому здійснюється ґрунтовний аналіз складників дидактичного процесу, зокрема форм, методів, прийомів, засобів, принципів навчання тощо.

При вказаних підходах поняття «технологія навчання» тлумачиться як:

1. Організація «процесу навчання, що передбачає певну систему дій і взаємодій усіх, але, насамперед, активних елементів навчального процесу (його учасників)» або ж – сукупність «способів (методів, прийомів, операцій) педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає його певний результат», де важливими є два аспекти: «технологія навчання детально описує систему дій не тільки вчителя, викладача, а й насамперед того, хто навчається, – учня, студента...; вона забезпечує, гарантує при коректному застосуванні досягнення визначених результатів» (О. Пометун) [10, с. 47].

2. «... система алгоритмізованих дій та операцій, умов, які забезпечують отримання запланованих результатів; поелементне здійснення процедур навчання; у широкому розумінні – методика або спосіб навчання» (В. Загвязинський) [5, с. 157]. Звертаємо увагу на те, що автор фактично ототожнює поняття «технологія навчання» із поняттям «методика навчання».

3. Законоподібна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований педагогічний проект дидактичного процесу та володіє вищим ступенем ефективності, надійності та гарантованості результату; упорядкована сукупність педагогічних дій, операцій та процедур, що інструментально забезпечують досягнення очікуваного результату навчання у змінних умовах освітнього процесу; послідовність педагогічних процедур, операцій та прийомів, що складають у сукупності цілісну дидактичну систему, реалізація якої у педагогічній практиці призводить до досягнення гарантованих цілей навчання та сприяє цілісному розвитку особистості учня (В. Саблін, С. Слаква) [12, с. 110–114].

4. «...науково обґрунтована система побудови, організації і практичної реалізації процесу навчання у структурі певної педагогічної системи. Вона передбачає спосіб реалізації змісту освіти, який визначається навчальними програмами, системою методів, форм та засобів навчання, ефективного забезпечення діагностичних цілей... Технологія навчання у загальному – це те, що характеризує навчальний процес і є керівництвом для досягнення поставлених цілей» (П. Гусак) [4, с. 16]. Технологія навчання, на думку П. Гусака, включає аспекти від постановки мети навчання через конструювання до перевірки на ефективність цього процесу. Це організація навчального процесу «за діагностично визначеним ієрархічними цілями навчання, цілісною побудовою його структурних компонентів, об'єктивною оцінкою результатів навчальної діяльності ... та корекцією засвоєння їх знань та умінь» [там само, с. 20].

5. «... послідовність (не обов'язково суворо впорядкована) педагогічних процедур і прийомів, які складають в сукупності цілісну дидактичну систему, реалізація якої в педагогічній практиці призводить до досягнення гарантованих

цілей навчання і сприяє цілісному розвитку особистості того, хто навчається» (А. Коржуєв, В. Попков) [11, с. 332]. Фактично, дослідники ототожнюють технологію навчання з дидактичною системою.

З точки зору системного підходу, саме технології навчання дозволяють замкнути в єдине ціле сучасні досягнення дидактичної науки в конкретному їх спрямуванні, бо активізація та інтенсифікація діяльності суб'єктів навчання залежить від обраної технології навчання [5, с. 61].

На наш погляд, саме єдність трьох вказаних вище методологічних підходів (системного, дидактичного та технологічного) повноцінно розкриває сутність технології навчання як дидактичного явища, оскільки враховує:

- єдність навчання і виховання, викладання і учіння, процес навчання та зміст навчання (дидактичний підхід);
- внутрішню організацію, структуру та компоненти технології навчання як дидактичної категорії та технології певного, наприклад, ситуаційного навчання як конкретного дидактичного явища, її взаємозалежність, взаємообумовленість (інтегративність) з іншими дидактичними категоріями (системний підхід);
- відтворюваність, ефективність, якість та вмотивованість, новизну, алгоритмічність, можливість тиражування, переносу у нові умови тощо технології навчання (технологічний підхід).

Звичайно, існують й інші підходи до з'ясування сутності поняття «технологія навчання», адже складність визначення змісту терміну «технологія навчання» також пов'язана з розвитком уявлень про процес навчання, спробою їх систематизації, з підсиленням розуміння ролі різних наук щодо розвитку педагогічних технологій (наприклад, відхід від концепції педагогічної технології як засобу передачі інформації). Вплив таких підходів проявляється у спробах відобразити у визначенні технології навчання наукову основу методів навчання та їх розвитку, обґрунтувати способи їх відбору. Насамперед, це біхевіористський підхід (процес навчання – «формування специфічних форм поведінки за специфічних обставин», інтелектуальний розвиток особистості – ототожнення з реальними діями, які може продемонструвати той, хто навчається); когнітивний

підхід, який передбачає, що «для аналізу планів та розробки стратегії, що використовується для обмірковування, запам'ятовування та розуміння, повинна бути застосована повна теорія пізнання» [6, с. 198].

Щодо з'ясування сутності технології навчання як дидактичної категорії, то ґрунтовним, на нашу думку, є розгляд П. Гусаком технології навчання з точки зору пізнавальних процесів (динамічний цілеспрямований процес передачі, збереження та відтворення навчальної інформації); управління – вивчення, розробку та системне застосування принципів ефективної організації навчального процесу у вузі, оскільки технологія передбачає «управління процесом навчання, що включає в себе два взаємопов'язані процеси»: організацію діяльності тих, хто навчається, і контроль за цією діяльністю [4, с. 17]. Ці точки зору, на наш погляд, можна порівняти із раніше названими ключовими підходами до тлумачення поняття «технологія навчання»: системним (управління) та дидактико-технологічним (пізнавальні процеси), що цілком відображає їх функціональність.

Закордонне розуміння навчальної (дидактичної) технології – Educational technology – має осучаснений стиль: «1. ...застосування технічних та інформаційних засобів для організації та управління освітою (Technology of Educational) або застосування сучасних технічних й інформаційних засобів у процесі навчання та учіння (Technology in Educational); 2. розділ дидактики, що займається раціональною організацією навчального процесу через оптимізацію роботи вчителя та учнів, а також широке використання доступних дидактичних засобів» [1, с. 101]. Домінантою, як бачимо, є засіб навчання, насамперед, осучаснений. Друге тлумачення ще раз підкреслює спорідненість технології навчання із дидактикою. Аналогічне пояснення пропонує Б. Голуб, підкреслюючи, що найсуттєвіші «перетворення процесу навчання відбувалися з виникненням саме нових джерел інформації, з виникненням яких виникали і нові технології (навчальні системи) здійснення навчання» [3, с. 10]. Тому визначають такі рівні застосування технології навчання у відповідності до класифікації засобів навчання:

- технологія заняття;

- технологія навчального предмета;
- технологія повного навчання [9, с. 410].

Тут бачимо як масштабні технології (технології повного навчання), так і детальні – технології навчального предмета та технології заняття, аналогічно визначенню рівнів уживання поняття «педагогічна технологія», здійснених І. Нікішиною [7, с. 15–16].

Інколи трапляються досить детальні ототожнення педагогічних категорій. Так, В. Головенкін ототожнює поняття «технологія навчання» та «активні методи навчання»: «Наразі існує досить багато різновидів загальних технологій навчання, які в традиційній педагогіці називаються активними методами навчання: проблемне, програмоване, адаптивне, модульне, контекстне, ділові ігри тощо» [2].

Щодо технології повного навчання, тобто повний перехід навчання на рівень технології, то переконання учених інколи досить категоричні та скептичні: «Технологія повного навчання на сьогоднішній день ще не розроблена і, вірогідно, не буде розроблена найближчим десятиріччям через складність технологізації предметів гуманітарного циклу (хоча за окремими темами, розділами та галузями цих предметів розроблені досить технологізовані програми)» [9, с. 411]. Відтак, залишається відкритим питання щодо необхідності повної технологізації процесу навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вищевказане дозволяє нам розглядати технологію навчання процесуально-дієвим складником дидактичної системи, завдяки якому реалізується гарантований рівень очікуваного результату шляхом відтворюваності поетапних дій за умови компетентності педагога, детальної розробки та функціонування складників процесу навчання. Технологія навчання як дидактична категорія аналізується з точки зору трьох методологічних підходів: системного, дидактичного та технологічного. Вважаємо, що подальшого дослідження потребує також питання розмежування поняття «технологія навчання» та «методика навчання».

Література:

1. Василюк А.В. Педагогічний словник-лексикон. Англо-український. Українсько-англійський. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2004. – 154 с.
2. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи: Курс лекцій (електронний підручник). – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – К., 2007.
3. Голуб Б.А. Основы общей дидактики: Учебное пособие. – М.: «Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», 1999. – 67 с.
4. Гусак П.М. Підготовка учителя: технологічні аспекти: Монографія. – Луцьк: Вежа, 1999. – 278 с.
5. Загвязинский В.И. Теория обучения в вопросах и ответах: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.И. Загвязинский. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 160 с.
6. Корсунська Н.О. Складові педагогічних технологій // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: Монографія / За ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіна. – Черкаси: Вибір, 2002. – С. 196–202.
7. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов. – 2-е изд., стереотип. / И.В. Никишина. – Волгоград: Учитель, 2008. – 91 с.
8. Остапенко А.А. Моделирование многомерной педагогической реальности: теория и технологии. – 2-е изд. – М.: Народное образование, 2007. – 384 с.
9. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. Пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др.; Под ред. С.Л. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 512 с.
10. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне педагогічне явище // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 46–49.
11. Попков В.А., Коржуев А.В. Теория и практика высшего профессионального образования: Учебное пособие для системы дополнительного педагогического образования. – М.: Академический проект, 2010. – 341 с.
12. Саблин В.С., Слаква С.П. Педагогика: Учебное пособие для слушателей адъюнктуры и академических курсов Общевойсковой академии ВС РФ, обучающихся по программе «Преподаватель высшей школы». – М.: Общевойсковая академия Вооруженных Сил Российской Федерации, 2006. – 238 с.
13. Ягупов В.В. Педагогіка. Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
14. UNESCO. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization In Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999. – С. 273–274.